

Hatice Şirin User (İzmir)

Türk Dillerinde *çilek* ve *yilek*

Türk dillerinde böğürtlen (*Rubus caesus*), çilek (*Fragaria vesca*), ahududu (*Rubus idaeus*), yabanmersini (*Vaccinium myrtillus*) gibi üzüksü meyvelerin (İng. *berry*, Alm. *Beere*) – alıntı ögeler ve kimi zaman *böğürtlen* hariç tutulduğunda – üç sözcikle adlandırıldığını görmekteyiz: *kat*, *çilek* ve *yilek*. Kaşgarlı Mahmut tarafından “mugaylan diken meyvesi; Yemek, Kıpçak, Kay, Tatar, Çomul dillerinde herhangi bir ağacın meyvesi” olarak tanımlanan (III: 146–147) *kat*, günümüzde Alt., Tuv., Tof. *kat*, Hak. *hat* “yemiş” olarak varlığını sürdürür (Tenişev 1997: 121).

Çoğu gülgiller (*Rosaceae*) ailesinden çalı formundaki bitkilerin meyveleri olan *çilek* ve *yilek*in fonetik benzerliklerinin yanı sıra, Türkçenin tarihsel ve modern alanlarında bazı topluluklarca tek bir meyveyi, çoğunlukla da yabani türleriyle birlikte çileği adlandırmak üzere kullanılmaları, yani anlam açısından birleşmiş olmaları, etimoloji sözlüklerinde bu sözcüklerin tek bir maddede toplanmasına neden olmuştur.

Opıt slovary Tyurkskih Nareçiy’de Nog. *çiglek*, Ttü. *çilek*, Altayca ve ağızlarındaki (Tel., Kmd. vb.) *yilek* “der Erdbeere ähnliche Beeren” sözcükleri birleştirilmiş (OSTN III: 511, 2115); böylece Radloff birbirinden bağımsız bu iki ayrı biçimi aynı öbekte toplayarak, kendisinden sonraki araştırmacıları yanılgıya düşürmüştür (Ramstedt 1914–1915: 143; Poppe 1960: 28; Egorov 1964: 226; Musayev 1975: 252–253).

Räsänen, *gl* ~ *δl* (-*gd*) nöbetleşmesi bağlamında Nog. *çigläk*, Çağ., Osm. *čiläk*, Tkm. *çigäläk* biçimlerini Kzk. *jidäk*, Oyr., Tel. Kmd. *jiläk* “Erdbeere”, Tel. *d’iläk*, Leb. *jigläk*, Çağ., Tob. Tar. *jiläk* “Heidelbeere, Erdbeere”, Koyb. *t’estäk*, *t’istäk*, *d’istäk*, Çuv. *şirla* “Gartenerdbeer” söz-

cüklerini aynı ailede değerlendirmiştir (1949: 226–227). Räsänen’in bu birleştirmeyi yapma nedeni, Radloff verilerini kabul etmesinden çok, Türkçede *y- ~ ç-* ses nöbetleşmesini benimsemesidir (1949: 188).

Poppe, Moğ. *jigde* “Brustbeere” = Evnk. *jikte* “Beere” = Çuv. *şirla* biçimlerini eşitleyerek, kökenleri için **yigdläk* “Beere” sözcüğünü tasarlamış ve bunları Altayca ve ağızlarındaki biçimlerle birleştirmiştir (1960: 28). Daha önce Ramstedt (1914–1915: 143) tarafından yapılan bu birleştirmedeki Moğolca ve Evenkice verilerin, *çilek* ve *yilek* değil, Eski Türkçe *yigde* “iğde” ile ilişkili olduğu açıktır.

Tenişev *yagoda* “yemiş” başlığı altında **kat*, **čistek* ve **yigellek* biçimlerini tasarlamış; Alt. *d’istek*; Hak. *čistek* ve Şor. *čestek* biçimlerini **čistek* ile; Ttü., Gag. *çilek*, Tkm. *çigelek*, Krç.Blk. *cilek*, Kmk. *ciyelek*, Tat. *cilek*, Tat. ağızları, Bşk. *yilek*, Nog. *yelek*, Kzk. *jide ~ jidek*, Alt. *d’ilek* biçimlerini ise **yigellek* ile ilişkilendirmiştir. Tenişev, *zemlyanika* “yaban çileği” ve *klubnika* “çilek” başlıkları altında Ttü. Gag. *çilek*, Az., Tkm. *çigelek*, Krç.Blk. *cilek*, Kzk. *jidek*, Tat. *cir cilegë* ve Alt. *d’er d’ilek* ögeleri için **jegelek* biçimini tasarlamıştır (1997: 121–122, 140–141).

İlk kez 1967’de Doerfer, *çilek* (**çiyelek* < **çigelek*) sözcüğünün ses bakımından *yilek* biçimiyle birleştirilemeyeceğini belirtmiş (TMEN III: 1110); Eren de, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*’de, *çilek* maddesi altında sözcükle ilgili literatürü özetledikten sonra, Doerfer’in bu düşüncesinin haklılığını dile getirmiştir (1999: 92–93). Ancak bu bilim adamlarının hiç biri, *çilek* ve *yilek* sözcüklerinin alt anlam katmanlarını da içeren etimolojilerine değinmemiştir.

Bu iki sözcüğün köken bilgilerinin aydınlatılmasında Çuvaşça *şirla* ve Türk dillerindeki diğer biçimler kilit roller oynamaktadır:

- I. *yilek* sözcüğünün Çuvaşcadaki şekli (*şirla*), Macarcaya *szőlő* “üzüm” olarak geçmiştir. Fedetov, Macarca *szöllő* < **szödlő* < Eski Çuv. **šidläg* aşamalarını kaydettikten sonra, Çuv. *şirla*’nın etimolojisinin hâlâ karanlık kaldığını belirtmiş (1996:156); Macar dilinin etimoloji sözlüğü ise, Türkçe **yid+lek* olarak tasarladığı bu ögenin kök biçimi **yid*’e herhangi bir anlam yüklememiştir (MNES: 794). Ancak bu tasarlamada açık olan nokta, *şirla*’nın *ç-* ön sesli değil, *y-* ön sesli bir sözcükten gelişmiş olması ve ilk hecedeki son ünsüzün Eski Türkçe *-d-* ünsüzüne denk gelmesidir.¹
- II. Kazakçadaki *j-*’li biçim, Eski Türkçe sedalı ön damak yarı ünlüsü *y-*’ye gittiği için, modern Türk dillerinden Ttü., Nog., Az. ve Tkm.

¹ Bu ses gelişmeleri için bkz. Ceylan 1997.

ye, sırasıyla *çilek*, *çiglek*, *çiyeley* ve *çiğelek* olarak yansıyan biçimle birleşemez.

- III. Alt., Tel. ve Koyb.daki *t'*- ve *d'*-li biçimler, ön sesi *y*'li olan bir biçime gider.
- IV. Bşk. *yilek*, **çigelek*'ten gelişmiş olsaydı, *yilek* değil, *silek* biçiminde yansıma gösterirdi. Dolayısıyla Başkurtçadaki biçimde önses korunmuştur.
- V. Tat. ve Krç.Blk. *cilek* biçimi ön sesi *y*'li olan bir biçime gider.
- VI. Tuv. *çestek-kat*, Şor. *çestek*, Hak. *çistek* “yemiş”, *çazu çistegi*, *çir çistegi* biçimleri de ön sesi *y*'li olan bir biçime gider.
- VII. Oyr., Tel. Kmd. *jäläk* biçimindeki uzun ünlünün *-iy* (< *-id-*)’den geldiği Eren tarafından belirtilmiştir (1999: 93).

Türkçenin tarihsel ses gelişimi ve değişimleri temelinde ortaya çıkan yukarıdaki tabloya göre, karşımızda 1. Önsesi *y-*, ilk hecesinin sonsesi *-d-*; 2. Önsesi *ç-*, ilk hecesinin ikinci ünsüzü *-g-* olan iki ayrı sözcük vardır. Bir başka ifadeyle tarihsel ve modern Türk dillerinde **çigelek* ve **yıdlak* biçiminde tasarlanabilecek iki ayrı meyve adı vardır.

Bu sözcüklerin eski Türkçede hayvan adlarının, özellikle kuş türlerinin adlarının yapımında görev alan *+lAk* ekiyle (OTWF: 89–90) teşekkül etmiş sözcükler olduğunu ileri sürmenin hatalı bir yargı taşımadığını öngörmekteyiz. Bu bağlamda *-lAk* ekinin, OTWF’de bitki ve hayvan adları yapımındaki işlevselliği vurgulanan *+gAç*, *+gA* ve *+gAn* ekiyle görevdaş olduğunu düşünüyoruz. Bu ek, *kumlak* “şerbetçiotu” (ED: 628a), *kozalak* “kozalaklıların, genellikle dibi yuvarlak, tepesi koni biçiminde ve odunsu dokulu meyvesi”, *burçalak* “yerelması biçiminde, yumru gövdeli, kara kabuklu bir çeşit yaban bitkisi; söğüt yaprağına benzer yapraklı bir çeşit bitki”, *bürçelek* “kökünde patates gibi yumruları bulunan ve yenilebilen bir bitki”, *ebelek* “yaprakları yenilebilen, tohumlarından da çay yapılan ıspanağa benzeyen bir çeşit ot, labada”, *gögelek* “kışın yapraklarını dökmeyen asalak bir bitki” (TS; Baytop 2007: 54, 120) gibi bitki adlarının yapımında da yer almış görünüyor. **çigelek*, *kozalak*, *burçalak*, *bürçelek*, *gögelek* sözcüklerinin, sırasıyla *çig* “çiğ”, *koz* “kabuklu meyve, ceviz”, *burç* “filiz; ökse otu; karabiber” (< *bur-ı-ç*) ve *kök* “yeşil” sözcüklerine *+gA+lAk* biçimbirimlerinin eklenmesiyle teşekkül ettikleri anlaşılmaktadır.

çilek < *çigelek* < *çig+gA+lAk* gelişimindeki *çige* (< *çig+gA*) sözcüğünün varyantları, Türk dillerinde “vişne” ve “kabuklu meyvelerin içi” anlamlarıyla tespit edilir: Kırg., *çiye*, Özb. *çiya*, Tat. *çiye* “vişne”, Bşk. *séye* “vişne”, Nog., Kklp., Kzk. *şiyе* “vişne”, Ttü. ağızları *çiğе* “ceviz ve badem içi”, *çiye*

“kabuklu meyvelerin içi; fasulyenin içi; çam kozalağının tohumu”. Bu sözcük Moğolcada *çiy* “bozkır kirazi” biçimindedir (MTS: 289).

* * *

Bitki adlandırmalarındaki temel kavramlar niteleme (özellikle renk) adlarından başka “vurmak, dövmek”, “gömmek”², “büyümek, olgunlaşmak” (*ösüm, erik* vb.), “kalkmak” (*turma; turp* vb.) anlamlı eylemlerdir. Türkçede *yemek, yaş* ve *kök* kavramları ise, genel olarak meyve ve sebzeyi adlandırmakta kullanılmışlardır. Bu sözlerden *yaş* ve *kök*, “taze, yaş olma” ve “renk” bilgilerinin alt anlam katmanından üst katmana taşınmasıyla “meyve; sebze” anlamına ulaşmışlardır: Krg. *çaşılşa* “sebze”, Tat. *yeşilçe* “sebze”, Bşk. *yeşilse* “sebze”, Ttü. *yeşillik*, Kzk. *kök, kökönis* “sebze”, Krç-Blk. *köger* “meyve”, *köget* “sebze”, Kmk. *yaşulluk* “sebze”, Tkm. *gök, gökönüm* “sebze”, Uyg. *köktat* “sebze”, Özb. *köket* “sebze”, Hak. *kök özüm, kök ot* “sebze”, Tuv. *kök* “sebze” vb.

Bitki adlarına kaynak olabilen niteleyiciler, hiç kuşkusuz yalnızca renk adları değildir. *Yaşlık, ıslaklık, nem* ve *koku* kavramları da bitki adlarının kaynakları olabilmektedir. Bu bağlamda, *çilek* < *çigelek* < *çig+gA+lAk* bitki adının, *çig* “nemli, ıslak” sözcüğünden geldiğini ileri sürüyoruz. Bu sözcük (*çig*), olgunlaşma sürecini güz ve ilkbahar yağmurlarından sonra ıslak toprakta tamamlayan ve bazıları çığ yenilen bitki türlerinin adına kaynaklık etmiş görülüyor:

çigdem “crocus sativus” bitki adının kökeni de, *çig* sözcüğüyle ilişkilendirilerek açıklanabilir. Sözcüğün *çig*’den türeme ve “çığ, nemli” anlamı taşıması ihtimali Clauson tarafından belirtilmiştir (ED: 414b). Ancak Erdal, Clauson’un *çigdem* sözcüğü için örnek verdiği TT V’te kayıtlı *özlerdeki özeklerdeki yava çigidem surlardaki ögenlerdeki sargan otı* cümlesindeki *çigidem* ile Osmanlıca *çigdem*’in eşbiçimler olmayabileceğini söyleyerek, bu açıklamaya şüpheyle yaklaşır. Ona göre, *yava* ve *sargan otı* sözlerinin bitki adı olmasına karşın, *çigidem* sözcüğü, *surlar ve ögen*’i niteleyen bir sıfat olabilir (1991: 84.d.n.).

Oysa, söz konusu cümle incelendiğinde, 13’lü hece ölçüsüyle manzum tarzda yazılmış bir beyitle karşılaşmaktayız.³ Bu da *çigidem* değil, *çigdem* biçimini doğrular. Erdal’ı bu cümleyle ilgili kuşkuya düşüren nokta,

² Bu kategorizasyon için bkz. K. Stachowski 2008: 104.

³ *özlerdeki özeklerdeki yava çigdem / surlardaki ögenlerdeki sargan otı*. Burada 4+5+4 şeklinde bir hece vezni vardır. Ayrıca, Uygur şiirinde genel olarak dikkati çeken kıtalar başındaki düzenli ses tekrarı, çokluk, bulunma ve aitlik ekleri ara-

-*dAm* ekinin niteleme adlarının yapımındaki etkin rolüdür. Oysa, özellikle bitki ve hayvan adlarının alt anlam katmanları incelendiğinde, bu sözcüklerden bir kısmının sıfat tamlaması aşamasından sonra elipsleşmeler yaşayarak üst anlam katmanları kazandıkları görülebilir: *ısrırgan otu* > *ısrırgan*; *küstüm çiçeği* > *küstüm*; *madımak otu* > *madımak* veya *üzüm asması*, *yaban asması* vb. bitki türlerinin genel olarak *asma* adıyla yaygınlaşması gibi.

Dolayısıyla burada “çiğ olan, yaş olan, taze” vb. anlamlı *çigdem* sözcüğünün, muhtemelen *çigdem çiçeği* / *yemişi* vb. bir tamlama yapısından kısalarak özel bir bitkinin adı haline gelmesi söz konusudur.

Çilek de, tıpkı *çigdem* gibi bahar aylarında yağın yağmurun nemlendirdiği toprakta yetişen bir bitki olduğundan *çig* sözcüğüyle bağlantısının makul olduğunu düşünüyoruz. Sözcük, yukarıda da vurgulandığı gibi, **çig*+*gA* > **çigge* > **çige* “vişne” > Kırg., *çiye*, Özb. *çiya*, Tat. *çiye* “vişne”, Bşk. *séye* “vişne”, Nog., Kklp., Kzk. *şiye* “vişne”, Ttü. ağızları *çiğ* “ceviz ve badem içi”, *çiye* “kabuklu meyvelerin içi; fasulyenin içi; çam kozalağının tohumu” gelişimi yaşamış; bu gelişimin yanı sıra +*lAk* ekiyle genişleyerek *çigelek* biçimini teşkil etmiş olmalıdır.

* * *

Bitki adlarına kaynak olabilen niteleyicilerin *koku* kavramından da gelişebildiğini yukarıda belirtmiştik. Kaşgarlı Mahmut, *yıd* “koku”dan geliştirdiği açık olan *yıdıg ot* bitkisini “Kaşgar dilince ‘üzerlik otu’ anlamındadır. Uç ve Barsgan dillerinde *eldrük*, Oğuzcada *yüzerlik*” olarak tanımlamaktadır (III: 12). XV. yüzyıldan itibaren bir çok Eski Anadolu Türkçesi metninde ve sözlüğünde⁴ geçen *yırlankuç* “limon büyüklüğünde ve kavun gibi güzel kokan bir meyve, şamama”, bu sözcüklerden biridir. Tarama Sözlüğü’nde *yırlagaç* ~ *yırlagıç* ~ *yırlagaç* ~ *yırlakaç* ~ *yiğlengeç* biçimleri kayıtlı olan bu sözcüğün, güzel ve keskin kokulu olduğu özellikle vurgulanır ki, bu da *yıd* “koku” sözcüğünden geliştiğini net biçimde ortaya koyar. Sözcüğün morfolojisi de açıktır: *yıd-lA(-n)-GAç* (/ -*Gıç*). Bu eylem, Eski Anadolu

cılığıyla (-*lardakı*, -*lerdeki*) burada da görürüz. Uygur şiirindeki paralel beyitler üzerine kurulu, simetrik tekrar düzenlemeleri için bkz. Kortantamer 1993.

⁴ Bu metin ve sözlükler şunlardır: *Miftâhü’l-Cenne* (XV. yy.), *Ahmed Paşa Divânı* (XVI. yy.), *Şâmilü’l-Lûga* (XVI. yy.), *Et-Tuhfetü’s-Seniyye* (XVI. yy.), *Lûgat-i Ni’metullah* (XVI. yy.), *Câmiü’l-Fâris* (XVII. yy.), *Bürhân-ı Katı Tercümesi* (XVIII-XIX. yy.), *Kâmûs-ı Osmânî* (XIX. yy.)

Türkçesinde hem kalın hem de ince ünlülü biçimiyle (*yıyla-/yiyle-/yiyile-/yile-* “koklamak”) kayıtlıdır (YTS: 4624).

yıd “koku” sözcüğünden gelişen bir başka bitki adı da *yiyircik*’tir. Bir çalı türü olan bu bitki, bitki adları sözlüğünde “*Anagrys foetida* (*Leguminosae*) 1–3 metre yüksekliğine çalı görünüşünde kuvvetli kokulu bir ağaççık” olarak tanımlanır (Baytop 2007: 293–294). Ttü. ağızlarına has olan *yiyircik* bitki adının, standart Türkçedeki adı *kokar çalıdır* (Yaltırık 1972). Sözcüğün morfolojisi, *yıylanguç*’ta olduğu gibi rahatlıkla çözülebilir. Zira Batı Türkçesinde *yiyir* “koku, pis koku” (< *yıd-I-* “kokmak” + *r* “kokar, kokan”) sözcüğünü, XIV. yüzyıl metinlerinden itibaren izlemekteyiz (YTS: 4623). Aynı sözcüğün, *yiyirce göcen* söz öbeğinde yer almış biçimiyle, *kokarca* adlı hayvanı adlandırmak üzere kullanıldığı, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden *Ahmed Paşa Divânı*’nda (XVI. yy.) belgelenmiştir (YTS: 4624).

Ttü.de *buram buram* “koku etkili bir biçimde yayılarak”, *burcu burcu* aynı söz öbeklerinde köküne rastladığımız *bur-* “kokmak” eyleminin de (ED: 355a) bir dizi türevi, çeşitli bitki adlarının yapımında yer almaktadır. Clauson tarafından Sans. *maricadan* alıntı olabileceği bildirilen *burç ~ murç* “karabiber” (ED: 771b) bitkisine Çağatay alanında verilen *isti ot* “fülül, siyah biber” (Kúnos 1902: 92) adı, bu bitkinin Türklerce “koku” ile ilişkilendirildiğinin açık göstergesidir.⁵ Çeşitli bakliyat türlerinin genel bir adı olan *burçak* sözcüğünün, “koku” ilişkisiyle *bur-* eyleminden gelebileceği, Clauson tarafından bildirilmiştir (ED: 357b). Eski Türkçe *yıpar* “koku” sözcüğünün Farsçaya *yıpar/ıpar/cigar* biçimlerinde “kekik”, Macarcaya *gyopár* biçiminde “sarı renkli dağ çileği” anlamında geçmesi de oldukça önemlidir (TMEN 411; Karaağaç 2008: 928).

Sonuç: Modern Türk dillerindeki *çilek* ve *yilek* sözcüklerinin biçimsel açıdan **I.** Ana Tü. **yıdlak* > Çuv. *şirla*; Kzk. *jidek*, Tat., Krç.Blk. *cilek*, Bşk. *yilek*; Tuv. *çestek-kat*, Hak. *çistek* “yemiş”; Oyr., Tel. Kmd. *jiläk*; Koyb. *t’estäk*, *t’istäk*, *d’istäk*; Tel. *d’iläk*, Koyb. *t’estäk*, *t’istäk*, *d’istäk* **II.** Ana Tü. *çigelek* > Nog. *çigläk*; Çağ., Osm. *čiläk*; Tkm. *çigäläk* olarak; anlamsal açıdansa **I.**’in *yıd* “koku” ve **II.**’nin *çig* “nemli, ıslak” ile ilişkilendirilerek açıklanması gerektiğini düşünüyoruz.

⁵ Ttü. ve ağızlarında “acı biber” karşılığında kullanılan *isot* sözcüğü, yaygın inanışın (< *ıssı ot* “sıcak ot”) aksine *ıstı ot* “kokulu ot” < *ıssı ot* < *isot* < *isot* gelişmesiyle Eski Türkçenin “koku” anlamlı sözcüklerinden biri olan **ıys*’tan gelişmesi daha olası görünmektedir (*is* “koku” için bkz. Sevortyan 1974: 380–381; Egorov 1964: 76, Tenişev 1997: 370–371).

Kaynaklar

- BAYTOP, T. (2007), *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. baskı.
- CEYLAN, E. (1997), *Çuvaşça Çok Zamanlı Ses Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DLT: *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi* (Çev. B. ATALAY) (1999), 4 cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* (1993), 12 cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ED: CLAUSON, G. (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford: Clarendon Press.
- EGOROV, V. G. (1964), *Étimologičeskiy slovar’ çuvaşskogo yazıka*, Çeboksarı: Çuvaşskoye knijnoye izdatel’sтво.
- EREN, H. (1999), *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. Ankara: Bulak Neşriyat.
- FEDETOV, M. R. (1996), *Étimologičeskiy slovar’ çuvaşskogo yazıka*, I-II, Çeboksarı: Çuvaşskiy gosudarstvenniy institut gumanitarnih nauk.
- KARAAĞAÇ, G. (2008), *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KORTANTAMER, T. (1993), “Türk Şiirinde Ses Konusu ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Genel Bazı Düşünceler”: *Makaleler I*, Ankara: Akçağ Yayınları
- KÚNOS, I. (1902), *Šejx Sulejman Efendi’s Čagataj-Osmanisches Wörterbuch*, Budapest: Publications de la Section Orientale de la Société Ethnographique Hongroise.
- MNES: *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára Ö–Zs* (1976), Budapest: Akadémiai Kiadó, 2. edition.
- MTS: LESSING, F. D. (2003), *Moğolca-Türkçe Sözlük* (Çev. KARAAĞAÇ, G.), 2 cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- MUSAYEV, K. (1975), *Leksika tyurkskih yazıkov v sravnitel’nom osvetenii (zapadno kıpçakskaya grupp)*, Moskva: Izdatel’sтво Nauka.
- OSTN: RADLOV, V. V. (1893–1911), *Opıt slovary Tyurkskih Nareçiy*, VIII, Sanktpeterburg’: Prodletsya u komisionerob’ imperatorskoy akademii nauk.
- OTWF: ERDAL, M. (1991), *Old Turkic Word Formation, A Functional Approach to the Lexicon*, I-II, Wiesbaden: Harrassowitz.
- POPPE, N. (1960), *Vergleichende Grammatik der altaischen Sprachen*, 1: *Vergleichende Lautlehre*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

- RAMSTEDT, G. J. (1914–15), “Zur mongolisch-türkischen Lautgeschichte”, *Keleti Szemle* XV, 134–150.
- RÄSÄNEN, M. (1949), *Materialien zur Lautgeschichte der türkischen Sprachen*, Helsinki: Societas Orientalis Fennica.
- SEVORTYAN, E. V. (ed.) (1974), *Étimologiçeskij slovar' tyurkskih yazıkov. Obşçetyurkskie i mejtyurkskie osnovı na glasnie*, Moskva: İzdatel'stvo “Nauka”.
- STACHOWSKI, K. (2008), *Names of Cereals in the Turkic Languages*, *Studia Turcologica Cracoviensia* 11, Edited by Stanisław Stachowski, Kraków: Jagiellonian University Institute of Oriental Philology.
- TENİŞEV, E. R. (1997), *Sravnitel'no-istoričeskaya grammatika tyurkskih yazıkov—Leksika*, Moskva: Nauka.
- TMEN: DOERFER, G. (1963–1975), *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen*, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- TS: *Türkçe Sözlük*, 2 cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998.
- YALTIRIK, F. (1972), “Türkiye’de Yazın Yaprak Döken Odunsu Bir Bitki: Kokar Çalı *Anagysis Foetida* L.) ve Ormancılık Pratiğinde Taşıdığı Önem”: *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 22, 1, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basım ve Yayınevi Müdürlüğü, 295–296.
- YTS: *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.

Kısaltmalar

Alt. Altayca	Moğ. Moğolca
Az. Azerice	Nog. Nogayca
Bşk. Başkurtça	Osm. Osmanlıca
Çağ. Çağatayca	Oyr. Oyrotça
Çuv. Çuvaşça	Özb. Özbekçe
Evnk. Evenkice	Sans. Sanskritçe
Gag. Gagavuzca	Şor. Şorca
Hak. Hakasça	Tar. Tarançice
Kmd. Kumandıca	Tat. Tatarca
Kmk. Kumukça	Tel. Teleütçe
Koyb. Koybalca	Tkm. Türkmence
Krç.Blk. Karaçay-Balkarca	Tob. Tobolca
Kklp. Karakalpakça	Tof. Tofalarca
Krg. Kırgızca	Ttü. Türkiye Türkçesi
Kzk. Kazakça	Tuv. Tuvaca
Leb. Lebetçe	Uyg. Uyğurca